

„DAŁ NAM PRZYKŁAD BONAPARTE...”

Napoleon Bonaparte (1769–1821) niemal od początku aktywności postrzegany był przez europejskie środowiska wolnościowe jako mąż opatrnościowy. Polityk, wódz, początkowo rewolucjonista, w końcu od 1804 r. cesarz Francuzów, umiejętnie rozpałił ducha walki, tkwiącego w Polakach. Uosabiał nowy porządek i skutecznie walczył z rozbiorcami Polski.

Z. Rozwadowski, *Napoleon w Smorgoniach*, 1903, Muzeum Sztuki, Łódź

Powstałemu w 1807 r. Księstwu Warszawskiemu cesarz nadał konstytucję wzorowaną na francuskiej ustawie zasadniczej z 1799 r., zawierającą m.in. zapis o zniesieniu poddaństwa chłopów. Walcząc u boku Napoleona, Polacy zarówno bronili istnienia nowo utworzonego państwa, jak i usiłowali poszerzyć jego autonomię oraz granice.

W 1812 r. podczas wojny z kolejnym zaborcą – Rosją, Napoleon zajął Wilno i powołał w nim Komisję Rządu Tymczasowego Wielkiego Księstwa Litewskiego – załóżkę kolejnego autonomicznego bytu państwowego.

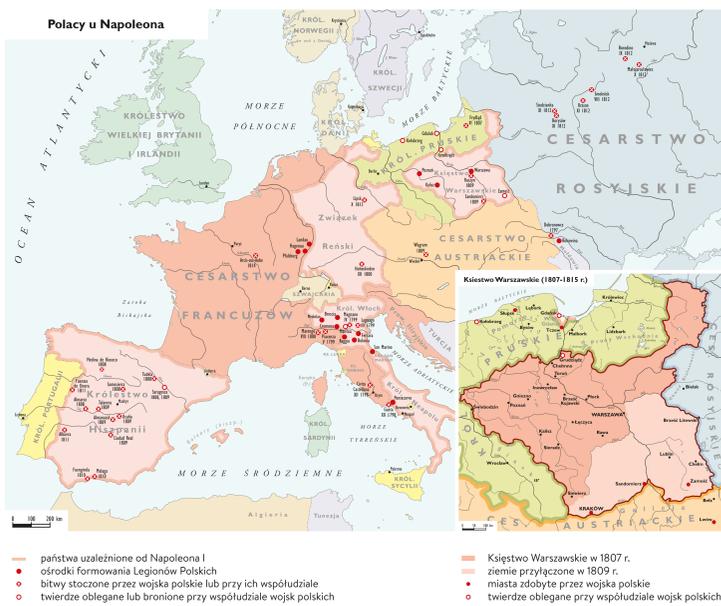
Polscy żołnierze przeszli niemal cały szlak wojen napoleońskich. To oni otworzyli Napoleonowi drogę na Madryt w bitwie pod Somosierrą w 1808 r. i oni wyruszyli wraz z nim przeciwko Rosji. Towarzyszyli mu także pod Waterloo.

Pierwsze rozmowy o możliwości nawiązania współpracy z rządem francuskim podjął Józef Wybicki. Widomym znakiem przychylności Bonapartego było utworzenie w 1797 r. Legionów Polskich, pierwszej po rozbiorach polskiej armii, dowodzonej przez Jana Henryka Dąbrowskiego, początkowo walczącej w kampanii włoskiej. Napoleon dał Polakom szansę na ćwiczenie oręża, ale ambicje polskich środowisk politycznych sięgały dalej. Bonaparte niczym domki z kart strącał jedne państwa, tworzył nowe, zmieniał granice i ustroje. Polacy potrzebowali Napoleona, ale i on, planując wojenny szlak, potrzebował wiernych polskich oddziałów.

Marzenia o choćby częściowo niezależnym bycie państwowym stały się realne w 1806 r., kiedy walczące z Prusami wojska napoleońskie wkroczyły na ziemie polskie. W wyniku antypruskiego powstania w Wielkopolsce utworzone zostały polska administracja i wojsko.

P. Michałowski, *Szarża w wąwozie Samosierry*, ok. 1837, Muzeum Narodowe w Krakowie

1797
**utworzenie
we Włoszech
Legionów
Polskich**

1797
**pierwsze
publiczne
wykonanie
Mazurka
Dąbrowskiego**

12 II 1798
**śmierć
Stanisława
Augusta
w Petersburgu**

1802
**Legiony
Polskie
na San
Domingo**

1807
**utworzenie
Księstwa
Warszawskiego**

„NAJPOTĘŻNIEJSZY Z DUCHÓW”

Era napoleońska to szczególny czas odrodzenia wolnościowych aspiracji. Wielu europejskim państwom i państewkom Napoleon jawił się jako ciemieżca, wielu jako oczekiwany wyzwoliciel.

Genialny wódz, władca (ale nie z urodzenia), niósł liberalne i z dawna wyczekiwane nowoczesne prawo. W poetyckich ujęciach to postać kolosalna, ponadczasowa. Z Polaków tylko Tadeusz Kościuszko spotkał się z taką estymą i wywyższeniem.

P. Michałowski, *Napoleon wydający rozkaz*, Czarno-biała reprodukcja akwareli opublikowana w książce Mieczysława Sterlinga *Piotr Michałowski*, wydanej w 1932 r. w Warszawie przez „Bibliotekę Polską” (rep. VI), Biblioteka Narodowa

Wielki był cesarz, wielkie ulokowane w nim nadzieje – Napoleon bowiem dał Polakom to, czego nie zaznali od 1795 r. – nie dziwi zatem, iż jego upadek był monstrialny, niemal kosmiczny, i niósł poczucie tragedii i bezradności. W słynnych kursach paryskich, w wykładzie V, Adam Mickiewicz nazwał miejsce klęski Napoleona „Gólgotą Europy”, a samego cesarza „najpotężniejszym z duchów, małżonkiem narodu najnieścieśliwszego”.

Pod Waterloo „wraz ze sławą Francji padła nadzieja Włoch i Polski. A Wy się dziwicie, że to pole bitwy jest uważane za nowoczesną Gólgotę, za miejsce najbardziej brzemienne duchami wieku!” Dla romantyków Napoleon uosabiał ducha epoki, z wszystkimi jej odcieniami i sprzecznościami. Jest w nim rys Prometeusza, ale i Chrystusa.

Tak postrzegał cesarza także drugi z wieszczów, Juliusz Słowacki w elegii *Na sprowadzenie prochów Napoleona*:

*I wydarto go z ziemi — popiołem,
I wydarto go wierzbie płaczącej,
Gdzie sam leżał ze sławy aniołem,
Gdzie był sam, nie w purpurze błyszczącej,
Ale płaszczem żołnierskim spowity,
A na mieczu jak na krzyżu rozbity.*

Polska kultura utrwaliła Napoleona na zawsze, wpisując jego imię do hymnu narodowego.

M. Bacciarelli, *Nadanie konstytucji Księstwu Warszawskiemu przez Napoleona w 1807 r.*, 1809–1811, Muzeum Narodowe w Warszawie

1808
bitwa pod
Somosierrą

1809
bitwa pod
Raszynem

1812
wyprawa
Napoleona
na Rosję

1813
„bitwa narodów”,
śmierć Józefa
Poniatowskiego

1815
utworzenie
Królestwa
Polskiego

JÓZEF PONIATOWSKI

(1763–1813)

Bratanek ostatniego króla Polski Stanisława Augusta, dowódca wojsk koronnych w wojnie z Rosją w 1792 r. w obronie Konstytucji 3 Maja. Zwycięzca w bitwie pod Zieleńcami (18 VI 1792), przeciwnik przystąpienia króla do konfederacji targowickiej, uczestnik powstania kościuszkowskiego, minister wojny i naczelny wódz wojsk Księstwa Warszawskiego. W 1809 r. odparł austriacki atak na Księstwo i wyzwolił znaczną część ziem zaboru austriackiego.

Dowódca armii polskiej wchodzącej w skład napoleońskiej Wielkiej Armii w wyprawie przeciw Rosji w 1812 r. W 1813 r. odtworzył polską armię w Księstwie Warszawskim i odrzucił propozycję przejścia na stronę rosyjską. W tzw. bitwie narodów pod Lipskiem (16–19 X 1813) mianowany przez Napoleona marszałkiem Francji, zginął w nurtach Elstery, osłaniając odwrót Wielkiej Armii.

Fot. Muzeum Narodowe w Warszawie

JAN HENRYK DĄBROWSKI

(1755–1818)

Generał, uczestnik insurekcji kościuszkowskiej, twórca Legionów Polskich we Włoszech. W 1792 r. wstąpił w szeregi wojska polskiego, brał udział w insurekcji kościuszkowskiej, wspaniałym udziałem w obronie Warszawy i wyprawą do Wielkopolski. Awansowany do stopnia generała porucznika.

Po upadku powstania odmówił wstąpienia w szeregi armii pruskiej i rosyjskiej, i udał się na emigrację. W styczniu 1797 r., dzięki wsparciu stacjonującego we Włoszech Napoleona Bonapartego, podpisał układ z rządem lombardzkim powołującym Legiony Polskie. W 1806 r. wraz ze swym długoletnim przyjacielem Józefem Wybickim wydali odezwę wzywającą mieszkańców Wielkopolski do zorganizowania powstania.

W 1813 r. po śmierci księcia Poniatowskiego Dąbrowski został dowódcą armii Księstwa Warszawskiego. Po klęsce Napoleona współtworzył armię Królestwa Polskiego. Senator i wojewoda Królestwa Polskiego. Poświęcona mu pieśń Legionów Polskich *Mazurek Dąbrowskiego* pióra Wybickiego jest od 1927 r. polskim hymnem narodowym.

Fot. Muzeum Narodowe w Warszawie

JÓZEF WYBICKI

(1747–1822)

Polski pisarz, polityk, autor słów *Mazurka Dąbrowskiego* – hymnu Polski. Z wykształcenia prawnik, znawca i miłośnik sztuki. Uczestnik słynnych tzw. obiadów czwartkowych, czyli cotygodniowych zebrań literacko-naukowych organizowanych od 1771 r. przez króla Stanisława Augusta. Tworzył opery i sztuki sceniczne, m.in. komedię obyczajową *Kulig*.

Poseł na sejm, zwolennik programu reform ustrojowych. Uczestnik konfederacji barskiej i insurekcji kościuszkowskiej. Po klęsce powstania wyjechał na emigrację do Francji. W 1797 r. udał się do Włoch, gdzie stacjonowały nowo utworzone Legiony Polskie pod komendą jego przyjaciela, Jana Henryka Dąbrowskiego, dla którego napisał słowa *Pieśni Legionów Polskich we Włoszech*, znanej jako *Mazurek Dąbrowskiego* (od 1927 r. oficjalny polski hymn narodowy).

Wybicki po klęsce Prus organizował polską administrację w Wielkopolsce. Na polecenie Napoleona z tym samym zadaniem udał się do Warszawy, organizował struktury Księstwa Warszawskiego. W 1809 r. mianowany na namiestnika Wielkopolski. Po klęsce Napoleona związał się z administracją Królestwa Polskiego, w listopadzie 1817 r. objął funkcję prezesa Sądu Najwyższego.

Fot. Biblioteka Narodowa

JÓZEF CHŁOPICKI

(1771–1854)

Uczestniczył w wojnie z Rosją w 1792 r. i powstaniu kościuszkowskim. Walczył w Legionach Polskich we Włoszech i dowodził Legią Nadwiślańską w Hiszpanii. Wziął udział w wyprawie Napoleona do Rosji. W latach 1815–1818 służył w wojsku Królestwa Polskiego. Podał się do dymisji po konflikcie z naczelnym wodzem księciem Konstantym, czym zyskał dużą popularność.

W powstaniu listopadowym mianowany przez Radę Administracyjną wodzem naczelnym, 5 grudnia ogłosił się dyktatorem. Był przeciwny prowadzeniu walki zbrojnej i dążył do ugody z carem; po niepowodzeniu pertraktacji zrezygnował 17 stycznia 1831 r. z funkcji dyktatora. Mimo to nadal walczył w powstaniu, w lutym 1831 r. dowodził w zwycięskiej bitwie pod Grochowem, w czasie której został ciężko ranny. Wyjechał do Krakowa, gdzie osiadł na stałe.

Fot. Biblioteka Narodowa

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ